

Miscellanea

De " Vitae " van Norbertus.

De reeds lange reeks van boeken en artikels over de twee oudste levensbeschrijvingen van Norbertus, werd onlangs nog aangevuld met een artikel van Vito Fumagalli, *Note sulle « Vitae » di Norberto di Xanten*, in *Aevum*, 1965, XXXIX, fasc. III-IV, blz. 348-356. De schrijver gaat akkoord met de stelling van Wilmans dat *Vita B* gedeeltelijk een overname en gedeeltelijk een uitbreiding zou zijn van *Vita A*. Op de vraag naar de afhankelijkheid gaat hij echter niet dieper in, doch wil enkel aantonen hoe beide teksten vanuit een verschillende geesteshouding zijn geschreven.

In *Vita A* wordt Norbert geschetst als de vurige hervormer die openlijk in reactie komt tegen de misbruiken, die onder de toenmalige geestelijkheid bestonden. Zijn hervormingsprogramma steunt op de teksten van het Evangelie en de Handelingen der Apostelen. Het ideale leven was voor hem en vele tijdgenoten het leven van de eerste christenen, waarvan men zich trouwens een zeer geïdealiseerde voorstelling maakte. Dit leven had Augustinus opnieuw ingericht naar men meende (cfr. *Vita A*, blz. 683), en Norbert wilde hierbij aansluiten.

In *Vita B* zijn dezelfde citaten uit het Nieuwe Testament ook wel aanwezig, maar zij worden meer in een traditioneel-monastieke kontekst geplaatst. Zo bijvoorbeeld vindt het lijden dat Norbert ondergaat volgens de *Vita A* zijn oorsprong in de rechtschapenheid waarmee hij de slechte geestelijken van zijn tijd aanvalt. In *B* daarentegen wordt datzelfde lijden beschouwd als een noodzakelijk middel ter vervolmaking. Verdere bewijzen meent de schrijver te vinden in het feit dat de naam « abten » enkel in de *Vita B* voorkomt, terwijl in *A* steeds sprake is van *patres*. Alleen de *Vita B* vermeldt ook uitdrukkelijk dat de jaarlijkse samenkomsten van de oversten werden gepland *ad similitudinem et exemplum Cisterciensium* (cfr. blz. 839 E). Tenslotte is er de passage waarin Drogo van Reims Norbert berispt omdat hij de lessen wilde volgen van Radulf van Laon. Hierin wordt het actieve leven uitdrukkelijk boven het contemplatieve gesteld. De wijsheid, die Norbert nodig had voor

de prediking, kreeg hij rechtstreeks van de H. Geest en daarvoor had hij geen studie nodig, aldus Drogo. Het is inderdaad betekenisvol dat men deze passage niet in B terugvindt.

Schrijver beweert dus, en o.i. met reden, dat *Vita A* Norbert scherper als revolutionair voorstelt, terwijl B dit aspect afzwakt, en dat A tevens het actieve leven als het oorspronkelijke en nieuw ideaal van Norbert voorstelt, terwijl B naar de traditionele monastieke idealen teruggrijpt en enkel een strengere levenswijze voor de reguliere kanunniken wil voorschrijven. Toch mag men niet zeggen dat beide *Vitae* elkaar openlijk zouden tegenspreken; het gaat enkel om een verschil in nuancering en nadruk, dat op bepaalde plaatsen bij een nauwkeurige vergelijking tot uitdrukking komt. Behalve de hoger aangehaalde voorbeelden, vindt men nog typische vergelijkingspunten in de passages over de synode te Fritzlar, waar Norbert als beschuldigde verschijnt, de beschrijving van de geesteshouding van de eremiet Ludolfus, « die veel te lijden had van de slechte geestelijken, wier ondeugden hij aan de kaak stelde » (*Vita A*, blz. 672/3), en enigszins ook in de passage waarin Norbert zijn *propositum*, zijn ideaal uiteenzet. Bij deze verschillende geesteshouding van beide schrijvers lijkt het dan ook normaal dat Hugo in de *Vita A* merklijk minder lof oogst dan in de *Vita B*.

Verder richt de schrijver zich vrij scherp tegen de mening van François Petit O. Praem. betreffende de onderlinge afhankelijkheid tussen *Vita A* en B (blz. 352-354). Evenmin gaat hij akkoord met de mening van J. van der Straeten S.J., dat de kwestie gesteld door de beide *Vitae Norberti* dezelfde zou zijn als die van de twee *Vitae* van Geraldus van Aurillac. Schrijver meent namelijk dat in dit laatste geval de langere tekst de oorspronkelijke is, terwijl voor de *Vitae Norberti* het omgekeerde het geval is. Hij noemt de *Vita B* een meesterstuk van de scholastieke beoefening van de *explanatio* volgens alle regels van die kunst. Als typische voorbeelden verwijst hij naar het bekeringsverhaal en de passage waarin het bezielend woord van Norbert wordt beschreven, die zijn toehoorders deed vleugels zoeken en opstijgen om weg te vliegen en te gaan rusten (naar analogie van de woorden van psalm 34). In *Vita A* is dit klaarblijkelijk symbolisch bedoeld, terwijl B er een wonderverhaal van maakt. Ook het verhaal van de spin, die door Norbert samen met het geconsacreerde Bloed werd genuttigd, krijgt in beide *Vitae* een heel andere betekenis, aldus V. Fumagalli. In A zou deze passage een verwijt inhouden tegen de slechte geestelijken,

die niet voldoende eerbied tonen voor de eucharistie ; in B heeft ze, volgens de schrijver, een ascetische betekenis en wordt ze aangehaald in het kader van de boetepraktijken van Norbert. Hierbij krijgt men echter de indruk dat V. Fumagalli de betekenis van het verhaal in B enigszins verkeerd heeft geïnterpreteerd. Een gelijkwaardig spinwonder komt immers ook voor in de *Vita* van Vitalis van Savigny, waarmee hij zeker had moeten vergelijken ¹⁾. Een vergelijking toont weliswaar geen letterlijke afhankelijkheid tussen beide teksten. Zelfs inhoudelijk is er een verschil, vermits Vitalis zijn spin niet door te niezen kwijtgeraakt, doch het beestje kruipt uit eigen beweging langs zijn voet naar buiten terwijl hij staat te prediken. De betekenis, die in beide *Vitae* aan het wonder gegeven wordt is echter dezelfde ; het mirakel moet namelijk het bewijs leveren voor het geloof van de heilige en voor de welwillendheid van God tegenover hem. Het is waar dat deze passage in de *Vita* B op zonderlinge wijze wordt ingeleid met een verwijzing naar het strenge vasten en de andere boetepraktijken van Norbert, doch de echte betekenis wordt o.i. na het verhaal gegeven.

Tenslotte verklaart V. Fumagalli zich niet akkoord met de stelling van Prof. Pl. Lefèvre omtrent het bekeringsverhaal in de *Vitae* ²⁾. Fumagalli beweert dat Sint Paulus in het centrum staat van de oorspronkelijke spiritualiteit en dat deze passage, die volledig op Pauliniaanse geest is geschoeid, goed past in het geestelijk klimaat van de hervormingsmentaliteit van Norbert. Waar Prof. Lefèvre deze passage als een later toevoegsel beschouwt, aanziet

¹⁾ Ed. SAUVAGE in *Analecta Bollandiana*, 1882, I, blz. 376. Rond het begin van de 12e eeuw (de tijd na Berengarius), komen meerdere zulke spinwonderen voor. Deze verhalen verschillen slechts van elkaar in zover de spinnen in kwestie langs verschillende wegen de vrijheid kiezen. Dit gebeurt respectievelijk langs de arm, de hand, een zweer aan de vinger, de pink, de nagel van de wijsvinger, enz. De meest volledige opsomming van deze wonderen gaf P. BROWE, *Die eucharistischen Wunder des Mittelalters*. (*Breslauer Studien zur historischen Theologie*. Neue Folge, Band IV), Breslau, 1938, blz. 63-67. Hij vergat echter de passage uit de levensbeschrijving van Vitalis van Savigny, die o.i. de belangrijkste is voor de interpretatie van de *Vita* Norberti. Deze wonderverhalen staan in duidelijk verband met de opvatting dat de duivel zich in de gedaante van een spin zou vertonen, welke opvatting ook in de levensbeschrijving van Herman-Jozef voorkomt, cfr. K. KOCH en E. HEGEL, *Die Vita des Prämonstratensers Hermann Joseph von Steinfeld*, Keulen, 1958, blz. 70.

²⁾ Cfr. Pl. LEFÈVRE, *L'épisode de la conversion de S. Norbert et la tradition hagiographique du « Vita Norberti »*, in *RHE*, LVI, 1961, blz. 813-826.

V. Fumagalli ze integendeel als behorend tot het oorspronkelijk norbertijns gedachtengoed. Schrijver kan echter geen overtuigende redenen aanhalen waarom sommige handschriften dan deze passage zouden weggelaten hebben. Wellicht stelt hij hier de spiritualiteit van beide *Vitae* te scherp tegenover elkaar. Het is waar dat de Pauliniaanse geest beter past bij de sfeer van de *Vita* A, doch het is niet zo dat de citaten uit Sint Paulus in de *Vita* B zouden ontbreken. Schrijver doet opmerken dat het feit dat het bekeringsverhaal van Norbert op dat van Paulus nagebootst is, nog geen reden is om te zeggen dat deze passage niet tot de oorspronkelijke tekst zou behoren. De heiligenlevens zijn immers voor een groot gedeelte samengesteld uit nabootsingen. Dit is ongetwijfeld juist, maar na de nauwkeurige vergelijking door Prof. Lefèvre, lijkt het toch zeer waarschijnlijk dat het hier de tekst van A was die aanleiding gaf tot de *explanatio* in B.

Met deze beschouwingen leverde V. Fumagalli een interessante bijdrage tot de studie van de *Vitae* van Norbertus. Zij kunnen eventueel een hulpmiddel zijn om de nog steeds omstreden vraag naar de onderlinge afhankelijkheid met afdoende bewijzen op te lossen. Toch zal deze studie zich niet mogen beperken tot de twee uitgegeven teksten, maar rekening moeten houden met alle bewaarde handschriften. Voor de zogenaamde *Vita* B zijn er dat 22 en sommigen vertonen zulke afwijkingen dat men beter van een B-groep dan van een *Vita* B kan spreken. Vooral moet onze aandacht gaan naar het handschrift van Mariëngaard (Brussel, Handschriftenkabinet 6717-21), waarin systematisch een veel kortere versie wordt geboden dan in de rest van de B-groep. Hier stelt zich dus een tweede maal het probleem van een kortere en een langere tekst. Deze vraag zal slechts kunnen opgelost worden door een vergelijking van dit handschrift met alle andere van de B-groep. Op de uitgegeven teksten van de *Vita* B mag men o.i. niet meer steunen, vermits die verkeerdelijk de *Vita* B als één en dezelfde tekst voorstellen en een versie bieden die slechts een samenraapsel is uit verschillende handschriften. Bij een vergelijking van de handschriften beperken de varianten zich weliswaar dikwijls tot een omkering van de woordorde. Soms echter krijgt het toevoegen of weglaten van een passage een grote betekenis. De voornaamste moeilijkheid zal er echter in bestaan een stamboom van de B-groep op te maken. Men zou hiervoor kunnen vertrekken van de a-priori-opvatting dat de kortste tekst de oudste is, doch dit zou hoogstens een werk-

hypothese mogen zijn, die om verdere bewijzen zou vragen. Inzake tekstkritiek is het echter niet gemakkelijk afdoende bewijzen te vinden. Bij een tekstvergelijking vormt men zich wel een persoonlijke mening omtrent de afhankelijkheid, maar de geschiedenis van de *Norbert-Vitae* bewijst wel duidelijk genoeg hoe subjectief en misleidend zulke indruk kan zijn.

W. M. GRAUWEN O. Praem.

Actus Confraternitatis inter Ordinem Praemonstratensem et Ordinem Cisterciensem.

Dantur inter Ordinem Praemonstratensem et Ordinem Cisterciensem actus confraternitatis mutuae diversae naturae. Primo quidem inter Ordinem universum et abbatiam quamdam determinatam. Sub hoc respectu Tr. GERITS publicavit in *Anal. Praem.*, XLI, 1965, pp. 320-324, actus confraternitatis tum Ordinis Praemonstratensis, in genere, tum abbatis Windbergensis in specie cum abbatis S. Benedicti de Oberaltaich dicta. Indicanturque, l.c., p. 321, actus eiusdem naturae cum aliis abbatibus, et quidem actus provenientes a Capitulo Generali.

Praeterea occurrunt actus confraternitatis inter utrumque Ordinem Praemonstratensem universum et Cisterciensem universim sumptum. De actibus talibus, provenientes ab Ordine Praemonstratensi, iam antiquitus sermo fuit. Actus talis anni 1142 indicatus ac editus fuit a M. MANRIQUE, *Cisterciensium seu verius ecclesiasticorum annalium a condito Cistercio tomus primus*, Lugduni, 1642, p. 432-433; J. LEPAIGE, *Bibliotheca Praemonstratensis Ordinis*, Parisiis, 1633, p. 322-323. — Actus similis proclamatus ab Ordine Praemonstratensis editur a Praemonstratensibus J. LEPAIGE, l.c., p. 323; C. L. HUGO, *Sacri ordinis Praemonstratensis annales*, t. II, Prob., Nanceii, 1736, col. 43. Ait Hugo se hoc documentum invenisse in archivis abbatis Praemonstratensis Loci Restaurati. — De hic duobus actibus scripsit Tr. GERITS, *Les actes de confraternité entre Cîteaux et Prémontré*, in *Anal. Praem.*, XL, 1964, pp. 192-205.

Huius ultimi articuli publicati relationem dedit S. d. d. H. (Silvester van der Heyden), in conspectu bibliographico edito in *Cîteaux*, XVI, 1965, p. 230 s. In qua relatione ista proponuntur: « Le renouveau de la vie religieuse au 12e siècle était en même temps la source de vives polémiques entre moines et chanoines réguliers autour